

**ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.СТЕФАНИКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

СЛОБОДЯН Т.З.

Методичні вказівки

з курсу

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ СИСТЕМИ
КРАЇН ЦСЄ**

**для самостійної роботи студентів денної форми навчання
освітньо-кваліфікаційних рівнів
«спеціаліст», «магістр»**

Івано-Франківськ
2014

Затверджено на засіданні Вченої ради Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 5 від 6 березня 2014 року)

Рецензенти

Нагорняк Михайло Миколайович – доктор політичних наук, професор, директор навчально-наукового інституту післядипломної освіти та дистанційного навчання,

Гурак Ігор Федорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин

Слободян Т.З. Політико-правові системи країн ЦСЄ: методичні вказівки для самостійної роботи студентів денної форми навчання [текст] / *Тетяна Зіновіївна Слободян.* – Івано-Франківськ : Інститут історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2014. – 36 с.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану Інституту історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» і призначені для самостійної роботи студентів денної форми навчання із курсу «Політико-правові системи країн ЦСЄ». В посібнику викладені теми, що виносяться студентам на самостійне вивчення, із методичними рекомендаціями, а також термінологічним словником для самоконтролю. До кожної теми поданий перелік літератури, до якого включена монографічна література та інші наукові джерела по темі. Методичні вказівки містять також завдання для контролю самостійної роботи студентів денної форми навчання, які є обов'язковими до виконання.

Методичні вказівки призначені для студентів спеціальності міжнародні відносини.

©Слободян Т.З., 2014
©Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, 2014

ЗМІСТ

Вступ	С. 4
Програма курсу	С. 5-6
Рекомендовані підручники та навчальні посібники	С. 7-11
Теми для самостійного вивчення	С. 12-37
Завдання для контролю самостійної роботи	С. 38-43

ВСТУП

Метою вивчення курсу є глибоке усвідомлення студентами особливостей політико-правових систем країн ЦСЄ.

Завдання дисципліни «Політико-правові системи країн Центрально-Східної Європи» – дати студентам цілісні й систематизовані знання про принципи й основні риси політичних і правових систем країн ЦСЄ, розкрити чинники, що впливають на їх формування. Вивчення дисципліни дає змогу зрозуміти роль і значення політико-правових систем країн ЦСЄ. Регіон ЦСЄ охоплює наступні країни: Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Україну, Білорусь, Латвію, Литву, Естонію.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

основні положення всіх тем, передбачених навчально-тематичним планом, а саме: політична система, правова система, політичні партії та партійні системи у країнах ЦСЄ, парламенти країн ЦСЄ, уряди держав ЦСЄ, глави держав ЦСЄ, судова система в країнах ЦСЄ, прокуратура в країнах ЦСЄ, територіальне представництво і місцеве самоврядування у країнах ЦСЄ, засоби масової інформації в державах ЦСЄ;

вміти:

аналізувати політико-правові системи країн ЦСЄ, давати оцінку елементам політико-правових систем, характеризувати сутність, структуру, типи та функції політичних та правових систем країн ЦСЄ.

На сьогодні немає чіткого визначення поняття ЦСЄ. Відповідно до широкого розуміння, поняття Центрально-Східна Європа інтегрує регіони, утворюючи тим самим інтелектуальну конструкцію, що нараховує наступні країни: Естонія, Латвія, Литва, Білорусь, Україна, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Болгарія, Сербія і Чорногорія, Словенія, Хорватія, Македонія, Боснія і Герцеговина, Албанія. Хоча слід відзначити, що найширше коло країн, які відносять до меж регіону ЦСЄ – це 23 держави та автономні державні утворення: Албанія, Білорусь, Болгарія, Боснія, Герцеговина, Греція, Естонія, Латвія, Литва, Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Російська Федерація (європейська частина), Сербія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Україна, Хорватія, Чехія, Чорногорія, лужицькі серби (як національна меншина Німеччини), Литва, Латвія, Естонія.

ПРОГРАМА КУРСУ

Політико-правові системи країн ЦСЄ

Тема 1. Політична і правова системи

1. Поняття та сутність політичної системи.
2. Структура, типи та функції політичних систем.
3. Поняття та структура правової системи.
4. Типи правових систем.

Тема 2. Політичні партії та партійні системи у країнах ЦСЄ

1. Еволюція політичних партій.
2. Класифікації політичних партій.
3. Партійні системи.

Тема 3. Парламенти країн ЦСЄ

1. Еволюція парламентів.
2. Формування парламентів.
3. Структура парламентів.
4. Функції парламентів.

Тема 4. Уряди держав ЦСЄ

1. Формування урядів.
2. Структура урядів.
3. Функції урядів

Тема 5. Глави держав ЦСЄ

1. Статус глави держави.
2. Обрання президентів.

3. Функції президентів.

Тема 6. Судова система та прокуратура в країнах ЦСЄ

1. Формування судів.
2. Структура і функції судів.
3. Формування інституту прокуратури.
4. Структура і функції прокуратури.

Тема 7. Територіальне представництво і місьцеве самоврядування у країнах ЦСЄ

1. Структура органів територіального представництва і місцевого самоврядування.
2. Функції органів територіального представництва і місцевого самоврядування.
3. Фінансування місцевого самоврядування.

Тема 8. Засоби масової інформації в державах ЦСЄ

1. Організація ЗМІ.
2. Функції ЗМІ.

Рекомендовані підручники та навчальні посібники

Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 564 с.

Арановський К. В. Государственное право зарубежных стран: Учебник для вузов. – М; 1998. – 487 с.

Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика: [Монографія]. – 2-ге вид., стереотип. – К.: МАУП, 2001. – 384 с.

Білоус А. О. Політико-правові системи: світ і Україна: Навч. посіб. – К., 1997. – 200 с.

Гелей С., Рутар С. Політологія: Навч. посіб. – б-те вид. – К. : 2004. – 645 с.

Гелей С. Д. Політико-правові системи країн світу [текст] : навч. посіб. / С. Д. Гелей, С. М. Рутар – К. : “Центр учбової літератури”, 2012. – 346 с.

Георгіца А. З. Конституційно-правові інститути зарубіжних країн. – Чернівці, 1994. – 137с.

Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. – Чернівці, 1998. – 483 с.

Дербишайр Д., Дербишайр Я. Политические системы мира: Пер. с англ.: В 2-х т. – М., 2004. – Т. 1. – 512 с.

Дербишайр Д., Дербишайр Я. Политические системы мира: Пер. с англ.: В 2-х т. – М., 2004. – Т. 2. – 496 с.

Збірник виборчих законів країн Центральної та Східної Європи [Текст] / Міжнародна фундація виборчих систем (IFES), Асоціація працівників виборчих органів Центральної та Східної Європи (АСЕЕЕО). – К. : 1995. – 390 с.

Збірник виборчих законів країн Центральної та Східної Європи. – Вашингтон: Міжнародна фундація виборчих систем (IFES), 2002.

Коломїєць Ю.М. Інститут глави держави в системі органів влади й управління зарубіжних країн. – Харків, 1998. – 244 с.

Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. С. Головатий. – К. :

Укр. Правн. Фондація. Вид-во Право, 1996.

Конституции государств Европейского Союза. – М., 1999. – 804 с.

Конституции государств Центральной и Восточной Европы. – М., 1997. – 578 с.

Конституционное (государственное) право зарубежных стран. – М., 1998. – 784 с.

Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посібник / В.О. Ріяка (керівник авт. кол.), В.С. Семенов, М.В. Цвік та ін.; За заг. ред. В.О. Ріяки. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 512 с.

Конституционное право: Учебник. – М., 1998. – 544 с.

Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов. – М., 1999. – 832 с.

Лісничий В. В. Політико-адміністративні системи зарубіжних країн. – Харків, 2001. – 365 с.

Малишко М. Конституції зарубіжних країн та України. – К., 2000. – 112 с.

Мишин А. А. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. – 6-е изд. – М., 1999. – 447 с.

Основы теории политической системы / Т. Манов, М. Марченко, В. Мшвениерадзе и др. – М.: Наука, 1985. – 424 с.

Политические партии и право в современном государстве. – М., 1998. – 285 с.

Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2002. – 528 с.

Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств / За ред. В. Полохало. – К., 1995. – 368 с.

Правовые системы стран мира / Под ред. А.Я. Сухарева. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 688 с.

Почепцов Г. Г. Как становятся президентами: Избирательные технологии XX века. – К., 1999. – 380 с.

Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційні виміри. – Л. : Тріада плюс, 2004. – 392 с

Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. – К. : Знання, 1996. – 462 с.

Скакун О.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. – Харьков: Консум, 2000. – 688 с.

Скиба В. Й. Горбатенко В. П., Туренко В. В. Вступ до політології. – К. : Академія, 1996. – 456 с.

Теория политики: Общие вопросы / Под ред. И.Н. Коновалова, А.В. Малько. – Саратов, 1994. – 246 с.

Чиркин В. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. – М., 1997. – 567 с.

Чиркин В. Е. Основы государственной власти. – М. : Наука, 1996. – 654 с.

Шабров О. Ф. Политическая система: структура, типология, устойчивость. – М. : Мысль, 1993. – 368 с.

Шаповал В. Вищі органи сучасної держави: порівняльний аналіз. – К., 1995. – 134 с.

Шаповал В. Державний лад країн світу. – К. : Український Центр Правничих Студій. – 1999. – 320 с.

Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм. – К., 1993. – 143 с.

Шаповал В. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. – К., 1997. – 264 с.

Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем: Навч. посіб. – Л. : Тріада плюс, 2004. – 528 с.

Юридична енциклопедія. – К., 1998. – 672 с.

Стилі політичного лідерства у країнах ЦСЄ: дилема раціональності та легітимності // Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти) [Текст]: навч. посібник / за заг. ред. проф. Ф.М.Рудича. – К., 2012. – С. 362-380.

Політичний режим і народовладдя в Україні : політологічний аналіз [Текст]: монографія / за ред. Ф.М. Рудича. – К., 2011.

Європеїзація Центральної та Східної Європи [Текст] / упоряд.: Шіммельфенніг Ф., Зедельмаєр У.; пер. О. Сидорчук, М. Смуток, Ю. Романишин. – К.: Юніверс, 2010. – 288 с.

Восточная Европа : двадцать лет спустя // Новая и новейшая история. – 2009. – № 6. – С. 3-31.

Держави Центральної та Східної Європи - Україна: аспекти політичних відносин // Україна у сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти. Монографія. – К., 2002. – С. 126-244.

Барановський Ф. В. Концептуальні засади та особливості посттоталітарних трансформацій у країнах ЦСЄ / Ф. В. Барановський // Наукові записки КУТЕП [Текст]: щорічник / редкол. Пазенок В.С. (голова) та ін. – К., 2006. – Вип. 4. – С. 101-113.

Галигіна Ж. В. Особливості конституційного статусу інститутів політичної системи країн Центральної системи країн Центральної та Східної Європи / Ж. В. Галигіна // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 1. – С. 88-96.

Європеїзація Центральної та Східної Європи [Текст] / упоряд.: Шіммельфенніг Ф., Зедельмаєр У. – К., 2010.

Зеленко Г. Політичне лідерство в країнах Центрально-Східної Європи: дилема раціональності і легітимності. / Г. Зеленко // Політичний менеджмент. – 2007. – № 4 спецвипуск. – С. 97-107

Кожухар О. Історія формування і розвитку партійних систем країн Центрально-Східної Європи у постсоціалістичний період / О. Кожухар // Вісник Дніпропетровського університету [Текст]. – Дніпропетровськ, 2005. – № 5. – С. 133-144. – (Серія: Історія та археологія ; Вип. 13)

Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ-початок ХХІ ст.) [Текст]: навчальний посібник. / Михайло Михайлович. Кріль. – К.: Знання, 2008. – 284 с.

Кудряченко А. Сучасний досвід застосування прямої демократії в країнах ЦСЄ : [інститут референдуму] / А. Кудряченко // Віче. – 2013. – № 20. – С. 2–6.

Лендъел М. Визначення оптимального розміру муніципалітетів у постсоціалістичних країнах Центрально-Східної Європи : роль європейських норм місцевого самоврядування / М. Лендъел // Вісник Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО ПНУ ім.В.Стефаника [Текст] / за заг. ред. О.Білоуса. – Ів.-Франківськ, 2008. – Випуск 1 : Спеціальний випуск. – С. 96 – 104.

Нагорний С. Досвід адміністративно-територіальних реформ у посткомуністичній ЦСЄ: висновки для України / С. Нагорний // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України [Текст]. – К., 2011. – Вип. 4 (54) : липень-серпень. – С. 218 – 231.

Нечипоренко Ю. С. Проблема переходу від номінального до реального конституціоналізму в країнах Центрально-Східної Європи (на прикладі Польщі та України) / Ю. С. Нечипоренко // Гілея. – 2013. – № 1. – С. 703 – 708.

Трачук П. Порівняльний аналіз конституційних положень про публічну владу в країнах Центральної та Східної Європи / П. Трачук // Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми [Текст] : збірник наукових праць за матеріалами міжнародної конференції (м.Ужгород, 5-6 грудня 2006 р.) / відп. ред. І.В.Артъомов. – Ужгород, 2007. – С. 224–234.

Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Політична і правова системи	5
2	Тема 2. Політичні партії та партійні системи у країнах ЦСЄ	6
3	Тема 3. Парламенти країн ЦСЄ	4
4	Тема 4. Уряди держав ЦСЄ	3
5	Тема 5. Глави держав ЦСЄ	3
6	Тема 6. Судова система та прокуратура в країнах ЦСЄ	4
7	Тема 7. Територіальне представництво і місцеве самоврядування у країнах ЦСЄ	5
8	Тема 8. Засоби масової інформації в державах ЦСЄ	6
	Всього	36

Тема: Політична і правова системи (5 год)

Методичні рекомендації: перш ніж починати вивчення теми політико-правових систем слід звернути увагу на теоретичні концепції різних наукових шкіл. Потрібно також пам'ятати про багатозначність терміну «політична система». Термін «політична система» вживається у вузькому та широкому розумінні. Різноманіття політичних систем, що існують у сучасному світі, вказує на те, що на процес їхнього формування і функціонування впливає безліч факторів: історичні традиції, культура, економічний розвиток, зрілість громадянського суспільства, геополітичні умови тощо. Перевага тих чи інших факторів обумовлює їхні особливості і неповторність. Однак теоретичний і практичний інтерес представляє те, що їх зближує, дозволяє виявити роль універсальних механізмів і закономірностей їхнього функціонування. Практичне значення класифікацій політичних систем полягає у визначенні достатності умов, що дозволяють політичним інститутам ефективно функціонувати й успішно виконувати свої політичні ролі. Типологія політичних систем здійснюється на основі врахування різних ознак. Одна з перших класифікацій (типологій) виходить із характеру їхніх взаємин із зовнішнім середовищем. За цим критерієм політичні системи поділяються на закриті і відкриті. Закриті політичні системи мають обмежені зв'язки із зовнішнім середовищем, вони несприйнятливі до цінностей інших систем і самодостатні, тобто ресурси розвитку знаходяться усередині таких систем. Відкриті системи активно обмінюються ресурсами із зовнішнім світом, успішно засвоюють передові цінності інших систем, вони рухливі й динамічні. Прикладами закритих систем можуть служити колишні країни соціалізму (СРСР, Угорщина, Болгарія та ін.). Розвинуті демократичні держави являють собою приклад відкритих політичних систем.

На формування правових систем у різних народів вплинули різні фактори, починаючи з етнічних, расових, географічних, релігійних і закінчуючи юридичною технікою і стилем. Звідси походить багато класифікацій. Найпопулярнішою є класифікація правових сімей, проведена відомим французьким ученим Р. Давидом. Вона заснована на сполученні двох критеріїв: ідеології, що включає, з одного боку, релігію, філософію, економічні й соціальні структури, і з другого – юридичної техніки, що включає як основну складову джерела права. В основу іншої класифікації правових систем покладений критерій «правового стилю», який складається з п'яти факторів: походження й еволюції правової системи; своєрідності юридичного мислення; специфічних правових інститутів; природи джерел права і способів їхнього тлумачення; ідеологічних факторів.

В науці виділяють наступні правові системи (або сім'ї):

- 1) англосаксонську (Англія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія та ін.);
- 2) романо-германську (країни континентальної Європи, Латинської Америки, деякі країни Африки, а також Туреччина);
- 3) релігійно-правову (країни, що сповідують як державну релігію іслам, індуїзм, іудаїзм);
- 4) соціалістичну (Китай, В'єтнам, КНДР, Куба);
- 5) систему звичаєвого права (екваторіальна Африка і Мадагаскар).

Питання для опрацювання:

1. Поняття та сутність політичної системи.
2. Структура, типи та функції політичних систем.
3. Поняття та структура правової системи.
4. Типи правових систем.

☑ Ключові питання і терміни: політична система, правова система, англосаксонська система, романо-германська система, релігійно-правова, соціалістична, система звичаєвого права

☑ Практичні завдання:

№1.

Законспектувати книгу відомого французького вченого Рене Давида «Основні правові системи сучасності». Ця книга належить до числа тих небагатьох юридичних праць, які з підставою можуть бути названі класичними. Вперше видана на початку 60-х років, вона неодноразово перевидавалася на батьківщині автора (кожен раз в доопрацьованому вигляді), набула світової популярності і була перекладена на німецьку, англійську, іспанську, італійську, португальську, фінську, угорську, турецьку, перську і китайську мови. Книга «Основні правові системи сучасності» поклала початок одному з основних аспектів порівняльного правознавства – комплексному вивченню правової карти сучасного світу.

№2.

Запишіть структуру політичної та правової систем.

◆ Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте сутність поняття «політична система».
2. Охарактеризуйте теорію політичної системи Г. Алмонда.
3. У чому полягає сутність теорії політичної системи К. Дойча?
4. Назвіть основні положення теорії політичної системи Д. Істона.
5. З яких компонентів складається структура політичної системи?
6. Назвіть і охарактеризуйте функції політичної системи суспільства.
7. Які підсистеми політичної системи ви знаєте?
8. Що входить в інституційну підсистему?
9. Які типи політичних систем ви знаєте?
10. Від чого залежить стабільність політичної системи?
11. Від чого залежить формування тієї чи іншої політичної системи в різні історичні епохи і в різних країнах?
12. Як співвідносяться і взаємодіють держава, політична система і громадянське суспільство?
13. Проаналізуйте взаємозв'язок чинників стабілізації та дестабілізації політичних систем.

14. Порівняйте умови функціонування політичних інститутів у різних типах політичних систем.
15. Які чинники впливають на формування політичної системи в країнах ЦСЄ?
16. Які складові елементи визначають структуру правової системи?
17. Назвіть основні особливості романо-германської правової системи.
18. Чим англосаксонська правова система відрізняється від романо-германської?
19. У чому специфіка релігійно-традиційних і звичаєвих правових систем?

Література:

1. Андреев С. С. Политические системы и политическая организация // Социально-полит. журнал. – 1992. – № 1.
2. Білоус А. О. Політико-правові системи: світ і Україна. – Київ, 2003.
3. Белов Г. А. Политическая система // Кентавр. – 1995. – № 2.
4. Борисов В. К. Теория политических систем. – М., 1999.
5. Гаврищенко І. Політична система суспільства // Політологічні читання. – 1993. – № 1.
6. Журавський В. Політична система України: особливості, фактори, чинники права // Віче. – 2000. – № 2.
7. Кульчицький С. Еволюція державного устрою в Україні від тоталітаризму до демократії // Віче. – 1997. – № 1.
8. Крисаченко В. С., Власюк О. С. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В. С. Крисаченко. – К. : НІСД, 2003.
9. Каменская Г. В., Радионов А. М. Политические системы современности. – М. : Омега, 1999.
10. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: Навч. посібник / За ред. Ф. М. Рудича. – К. : Парлам. вид-во, 2002.
11. Пушкарева Г. В. Политическая система: синергетический подход // Вестник Моск. ун-та. Серия 12. Полит. науки. – 2001. – № 6.
12. Рудич Ф. М. Много ли власти нужно власти? Учеб пособие. – К. : Довіра, 1999.

13. Венгеров А. Б. Теория государства и права. – М., 2000.
14. Загальна теорія держави і права / За ред. В. В. Копейчикова. – К., 2000.
15. Комаров С. А. Теория государства и права. – М., 1999.
16. Котюк В. О. Теорія права: Курс лекцій. – К. : Вентурі, 1996.
17. Общая теория государства и права: Академический курс: В 2 т. / Под ред. М. Н. Марченко. – М., 1998.
18. Общая теория права и государства / Под ред. В. В. Лазарева. – М., 2000.
19. Скакун О. Ф. Теория государства и права. – Харьков, 2000.
20. Сурилов А. В. Теория государства и права. – К.; Одесса, 1989.
21. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – М., 2001.
22. Теория государства и права / Под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. – М., 1998.
23. Юридична енциклопедія. – К., 2001.

Тема: Політичні партії та партійні системи у країнах ЦСЄ (6 год)

Методичні рекомендації: Перед розглядом політичних партій та партійних систем країн ЦСЄ, слід згадати що таке «партія» та які існують типи партійних систем. Політична партія (лат. pars (partis) – частина, група однодумців) – це добровільна, активна й організована частина суспільства, створена для вираження і захисту соціально-економічних, національних, релігійних та інших інтересів політичними методами, тобто шляхом завоювання влади, участі в ній на коаліційній основі чи впливу на її здійснення. З усіх громадських об'єднань, що діють на політичній арені, політичні партії є «найбільш політичними», оскільки відверто ведуть боротьбу за місця у парламентах і урядах, за посади президентів і віце-президентів, губернаторів і мерів. Маючи мандати на ці високі посади, лідери та члени політичних партій здійснюють управління державою, а через нього

– всім суспільством, впливаючи в такий спосіб на прийняття і реалізацію державних і політичних рішень. Характерною рисою політичного життя демократичних держав є політичний плюралізм, або багатопартійність. Політичний плюралізм – це легальна діяльність різних політичних партій. Він закріплюється або конституцією країни, або спеціальними законами. У сучасному світі налічується дуже багато політичних партій, які об'єднують у своїх лавах близько сотні мільйонів членів та, мабуть, ще більше число прихильників. Партійні системи є механізмом міжпартійної взаємодії, а також партій з державою та іншими складовими частинами політичної системи. Вони надають стабільності цій системі і залежать за своїм характером від історичних і політичних традицій даної країни, особливостей її економічного життя, гостроти соціальних конфліктів тощо. Демократичним країнам притаманна багатопартійна система. Це така система, де реальну боротьбу за владу ведуть кілька політичних партій. Історично склалися три типи багатопартійної системи: 1) біпартизм – система, в якій визначальну роль відіграють дві основні політичні партії, які, перемагаючи на виборах, по черзі приходять до влади; 2) «двох з половиною партій», коли жодна з двох найбільших партій не може отримати більшості в парламенті й одна з них утворює коаліцію з третьою для формування уряду (типова для сучасної Німеччини); 3) поліпартизм – три і більше партій з приблизно однаковим за кількістю електоратом, жодна з яких не здатна на тривалий час одержувати підтримку більшості в парламенті й змушена формувати урядові коаліції.

Питання для опрацювання:

1. Еволюція політичних партій в країнах ЦСЄ.
2. Класифікації політичних партій.
3. Партійні системи країн ЦСЄ.

☑ Ключові питання і терміни: політична партія, партійні системи

☑ Практичні завдання:

№1.

Випишіть правлячі політичні партії в країнах ЦСЄ та їх основні програмні положення. Кожен студент обирає одну країну за бажанням.

№2.

Порівняйте порядок утворення і фінансування політичних партій у країнах ЦСЄ (2 країни на вибір).

◆ Питання для самоконтролю:

1. Поняття політичної партії.
2. Основні ознаки політичних партій.
3. Причини виникнення та функціонування політичних партій.
4. Фактори впливу на діяльність партій.
5. Поняття «партійна система».
6. Фактори, які визначають формування партійних систем.
7. Сутність демократичних й антидемократичних партійних систем.
8. Тенденції формування партійної системи в країнах ЦСЄ

📖 Література:

1. Бухарин Н. И. Политическая трансформация в Восточной Европе // Вестник Московского университета, Сер. 18, Социология и политология, 1995, № 2.
2. Бучковський Л. Трансформація виборчого законодавства Польщі (парламентські вибори 1989-2004 рр.) // Вибори та демократія, 2005, № 3(5), С. 69–77.
3. Волокитна Т. В., Мурашко Г. П., Носкова А. П. Народная демократия: миф или реальность? Общественно-политические процессы в Восточной Европе 1944-1948 гг. – М.: Наука, 1993.
4. Голосов. Форматы партийных систем в новых демократиях: институциональные факторы неустойчивости и фрагментации // Политические исследования, 1998, № 1. – С. 106–129.
5. Жеребецький Є. Вибори в Польщі // Вибори та демократія, 2005, № 3(5). С. 89–95.

6. Задорожнюк Э. Г. Социал-демократия в Центре Европы. – М., 2000.
7. Западная социал-демократия: идеология и практика. – М., 1998.
8. Зеленько Г. І. «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України. – К.: «Критика», 2003. – 215 с.
9. Класифікація соціально-політичних поділів та їх вияв у країнах Східної і Центральної Європи // Романюк А. С., Сокирка Ю. М. та ін. Від соборності до незалежності. Стан та динаміка інтеграції українського суспільства у контексті європейських процесів. Збірник матеріалів. – Львів : ЦПД, 2009, С. 14–25.
10. Лапшин А. О. Перемены в странах Восточной Европы: К чему они ведут. – М., 1991.
11. Льюис П. «Третья волна» демократии в Восточной Европе: Роль партий и политическое развитие в сравнительной перспективе // Политическая наука: Политические партии и партийные системы в современном мире: Сб. научн. тр. / Ред. и сост. Кулик А. Н., Мелешкина Е. Ю. – М. : РАН ИНИОН, 2006. С.103–109.
12. Монолатій І. Конфігурація партійних систем країн Східної і Центральної Європи: трансформація соціал-демократії до демократичної лівіці // Вісник Прикарпатського університету, Політологія, Вип.1, 2006, С. 67–75.
13. Дайдерштадт М., Геррїте А., Маркус Д. Драматичний перехід: соціал-демократія у Східній та Центральній Європі. – К., 2000.
14. Кіршенблат С. Популізм і ліберальна демократія у державах Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) // Освіта регіону. Політологія, Психологія, Комунікації, 2008, № 1–2, С. 109–113.
15. Митева Л. Развитие партийных систем в странах Восточной Европы в переходный период (сравнительный анализ) // Вестник МГУ, Сер. 12 Политические науки, 2000, № 6.

16. Политические партии и движения Восточной Европы. Проблемы адаптации у современным условиям / Под ред. Ю. С. Новопашина. – М., 1994.
17. Новак-Каляева Л. Політичний спектр опозиції, стратегія і тактика опозиційних сил напередодні «оксамитової» революції в Чехословаччині (1987-1989 рр.) // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Збірник наукових праць.- Львів: Вид-во Національного університету «Львівська Політехніка», 2005, Вип. 16, С. 70–79.
18. Остапеч Ю. Методологія дослідження еволюції партійних систем в перехідних суспільствах (на прикладі Румунії) // Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія., Вип. 9, 2008. – С. 129–133.
19. Остапеч Ю., Сорока М. Становлення і розвиток партійної системи Угорської Республіки (1989-2006 рр.) // Вісник Ужгородського університету, Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. Вип.7–8, 2007, С.164–185.
20. Политическая трансформация стран Центральной и Восточной Европы. – М., 1997.
21. Трансформація політичних структур у країнах Центральної та Східної Європи // Політична система сучасної України: Особливості становлення, тенденції розвитку. – К. : Парламентське видавництво, 200. – С. 231–244.
22. Петрушка Н. Вплив парламентських виборів 2006 року на розвиток партійної системи Чеської республіки // Науковий Вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія., Вип. 9, 2008. – С.138-143.
23. Петрушка Н. Еволюція партійної системи Чеської республіки в умовах трансформації суспільства // Вісник Ужгородського університету, Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. Вип.7–8, 2007. – С. 195-201.
24. Петрушка Н. Консолідація демократії як ключовий етап демократичного транзиту: чеський досвід для українського суспільства // Науковий Вісник

Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія., Вип. 10, С. 253–256.

25. Ушанов И.Г. Восточная Европа.- М., 1990.

26. Фролов В. Политические силы в постсоциалистических обществах. Чехия и Словакия // Общественные науки и современность, 1993, № 2.

27. Шведа Ю. Соціальні зміни як чинник трансформації партійних систем країн Центрально-Східної Європи // Вісник Львівського Університету, Філософські науки, випуск 8, 200. – С. 222–230.

28. Шведа Ю. Ціннісні розмежування в посткомуністичних країнах як основа формування партійних систем // Романюк А. С., Сокирка Ю. М. та ін. Від соборності до незалежності. Стан та динаміка інтеграції українського суспільства у контексті європейських процесів. Збірник матеріалів. – Львів : ЦПД, 2009. – С. 25-37.

29. Що засвідчили вибори в Чехії? // Віче, 2002, № 9.

Тема: Парламенти країн ЦСЄ (4 год)

Методичні рекомендації: Парламент (англ. parliament, франц. parlement, від parler – говорити) – це вищий колегіальний представницький законодавчий орган держави. Парламенти є виборними й колегіальними органами держави, які функціонують за умов демократичного правління. В унітарних державах парламенти формуються на загальнонаціональному рівні, у федераціях – також і на рівні їх суб'єктів. Визначальними характеристиками парламентів є їх структура, порядок формування та обсяг компетенції. Основною ознакою структури парламентів багатьох країн є двопалатність, або бікамералізм. Найважливішими елементами структури палат парламентів є парламентські фракції, керівні органи і комісії, або комітети. Порядок формування парламентів часто перебуває у прямій залежності від їхньої структури. Нижні палати парламентів так само, як і однопалатні парламенти, майже завжди формуються шляхом прямих виборів. Загальнонаціональний

представницький характер парламентів (нижніх палат) часто відбивається у їх назвах: «національні збори», «народні збори», «державні збори», «палата представників», «палата громад», «палата депутатів» тощо. Похідним від поняття «парламент» є поняття «парламентаризм». Парламентаризм – «це система взаємодії держави і суспільства, для якої характерними є визнання провідної або особливої і досить істотної ролі у здійсненні державно-владних функцій загальнонаціонального колегіального постійно діючого представницького органу».

Питання для опрацювання:

1. Еволюція парламентів.
2. Формування парламентів.
3. Структура парламентів.
4. Функції парламентів.

☑ Ключові питання і терміни: парламент, парламентаризм, парламентські фракції, парламентські комісії, парламентські комітети, законодавчий орган влади, законодавчий процес.

☑ Практичні завдання:

№1. Проаналізуйте виборчі системи за якими формуються парламенти ЦСЄ. Запишіть.

№2. Запишіть як проходить законодавчий процес у країнах ЦСЄ (1 країна на вибір)

Законодавчий процес – це строго формалізований, врегульований нормативними актами і звичаями порядок прийняття законів. Недотримання законодавчих процедур тягне за собою визнання закону неконституційним.

Важливими учасниками законодавчого процесу є депутати та сам парламент.

Законодавчий процес складається із ряду стадій:

Здійснення права законодавчої ініціативи;

Обговорення законопроекту;

Прийняття закону;

Схвалення його другою палатою (якщо така існує);

Промульгація законів главою держави;

Опублікування закону;

Вступ закону в юридичну силу.

Право законодавчої ініціативи – це правомочність певних передбачених в конституційних (законодавчих) нормах суб'єктів (органів, депутатів та ін.) по внесенню законопроектів в палату парламенту. Правовим наслідком реалізації права законодавчої ініціативи є обов'язок парламенту розглянути подані законопроекти. Конституції більшості країн закріплюють коло суб'єктів законодавчої ініціативи, і перелік цих суб'єктів може бути різним.

◆ *Питання для самоконтролю:*

1. Парламент: поняття та функції.
2. Конституційно-правове регулювання структури парламентів у країнах ЦСЄ.
3. Компетенція парламентів. Делегування повноважень. Акти парламенту.
4. Статус парламентаря. Юридична природа мандата. Права і обов'язки парламентаря. Парламентський імунітет. Лобізм. Об'єднання парламентарів.
5. Законодавчий процес. Законодавча ініціатива. Обговорення законопроекту. Прийняття закону. Санкціонування, промульгація і опублікування закону.

📖 *Література:*

1. Конституції країн ЦСЄ.
2. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики. – Чернівці: Рута, 1998. – 483 с.
3. Журавський В.С. Бікамеральна структура парламенту: історія, сучасність та умови впровадження в Україні. – Х.: Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. – 28 с.
4. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Т.1-2. Общая часть. Рук. авт. кол. и отв. ред. Б.А.Страшун. – М.: Изд-во БЕК, 1996. – С.101-561.
5. Лонді Ф. Діяльність сучасного парламенту. – К.: ПСПУ, 2000. – 5 с.

6. Любимов А.П. Лоббизм как конституционно-правовой институт. – М. : Ин-т государства и права, 1998. – 256 с.
7. Марло Р. До питання порушення норм регламенту і поведінки у палаті громад (Канада). – К.: ПСПУ, 2000. – 3 с.
8. Парламенты мира. – М.: Высшая школа «Интерпрейс», 1991. – 624 с.
9. Роберт Г.М. Азы парламентской культуры. – Нью-Йорк, 1992. – 301 с.
10. Чудаков М.Ф. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Курс лекций. – Минск: Харвест, 1998. – С.437-525.
11. Шаповал В.М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. – К. : Прогресс, 1995. – С.9-62.
12. Шаповал В.М. Зарубіжний парламентаризм. – К. : Основи, 1993. – 142 с.
13. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. – К.: Арт Ек, Вища школа, 1997. – С.127-178.

Тема: Уряди в країнах ЦСЄ (3 год)

Методичні рекомендації: Поняття уряду є неоднозначним, так як в різних країнах він виконує неоднакові функції, є різним за способом формування та за місцем в системі органів державної влади. В одних країнах (більшості) уряд є органом, який очолює виконавчу владу, в інших країнах під цим поняттям розуміють весь державний механізм, який включає як виконавчу, так і законодавчу та судову владу. Але, як правило, під *урядом* розуміють державний колегіальний орган, за допомогою якого здійснюється щоденне поточне керівництво внутрішньою і зовнішньою політикою, таким чином це є орган універсальної компетенції, який здійснює виконавчу і розпорядчу владу в країні. Діяльність урядів у багатьох державах виходить далеко за межі виконавчої влади, наприклад, вони виконують і ряд функцій політичного характеру (особливо в парламентських республіках).

Правовий статус урядів в багатьох країнах не деталізується, уряд може вирішувати найрізноманітніші питання, які не завжди можна регламентувати

наперед. В сучасних конституціях, як правило перераховуються повноваження уряду, але це не завжди вдається зробити, оскільки на практиці уряд є дуже мобільним органом, тому така регламентація є досить відносною.

Загальна тенденція, яка спостерігається, свідчить про зростання ролі уряду, особливо у парламентських та напівпрезидентських республіках. Уряд часто є ініціатором законодавства з питань державного регулювання економіки.

Залежно від політичної практики, історичних умов і національних традицій посилення позиції уряду набуває різноманітних форм, що в кінцевому підсумку зумовлюється існуючими формами правління. В зарубіжних країнах вищий орган виконавчої влади може мати різні назви: Рада Міністрів, Кабінет, Кабінет Міністрів, Державна Рада, Адміністративна Рада, Федеральна Рада тощо.

Питання для опрацювання:

1. Дайте визначення поняття уряду.
2. У чому відмінність між термінами «уряд» і «кабінет»?
3. Як будуються відносини уряду, глави держави і вищого законодавчого органу залежно від форми правління й державного режиму в країні?
4. У чому суть інституту делегованого законодавства?
5. Охарактеризуйте правовий статус глави уряду.
6. Які функції в «міністра без портфеля»?
7. Назвіть способи формування уряду в країнах ЦСЄ.
8. Яка структура урядів у країнах ЦСЄ?
9. Якими повноваженнями володіють уряди країн ЦСЄ?
10. Які функції виконують уряди у країнах ЦСЄ?

☑ Ключові питання і терміни: уряд, виконавча влада, прем'єр-міністр, міністри

☑ Практичні завдання:

№1. Порівняйте способи формування урядів Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини (складіть таблицю)

№2. На основі аналізу конституційних положень випишіть спільні функції урядів ЦСЄ.

№3. Проаналізуйте у якій країні ЦСЄ уряд наділений найширшими повноваженнями.

◆ Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «уряд», «виконавча влада».
2. Які спільні та відмінні риси урядів ЦСЄ?
3. Які істотні умови формування урядів у країнах ЦСЄ?
4. Назвіть, які назви мають уряди у ЦСЄ.
5. Які акти видають уряди у країнах ЦСЄ?

📖 Література:

1. Конституції країн ЦСЄ.
2. Бернер Гурне. Державне управління. – К. : Основа, 1993. – 165 с.
3. Зіллер Жак. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. К. : Основи, 1996. – С.98-112; С.257-275.
4. Конституционное право зарубежных стран. Учебник для вузов. Под ред. чл. кор. РАН проф. М.В.Баглая, д.ю.н., проф. Ю.Л.Лейбо, д.ю.н., проф. Л.М.Энтина. – М. : Норма-ИНФРА, 1999. – С.266-290.
5. Чудаков М.Ф. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Курс лекций. – Минск : Харвест, 1998. – С.571-608.
6. Шаповал В.М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. – К. : Прогресс, 1995. – С.63-111.
7. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. – К. : Арт Ек, Вища школа, 1997. – С.179-222.

Тема: Глави держав ЦСЄ (3 год)

Методичні рекомендації: Оскільки глава держави – це така державно-правова й політична фігура, яка має властиву тільки їй специфіку й характерні риси, оскільки можна виокремити загальні повноваження глави держави, то й розкривати їх можна в загальному плані, не прив'язуючи до конкретних форм республіки або монархії. Найбільш універсальними й характерними повноваженнями є представницькі функції (функції представництва). Звичаї, правила й законодавчі норми, згідно з якими глава держави представляє свою країну у внутрішніх і зовнішніх зносинах, сягають далекої давнини, оскільки ще за давніх часів в особі глави держави втілювалися основні права й повноваження держави. Представницькі функції здійснюються відповідно до правил, які налічують багато століть. Глава держави, наприклад, головує на різних урочистих церемоніях, на відзначеннях національних свят. Він звертається з вітанням і посланням до народу з приводу знаменних дат або важливих подій. Глава держави може виступати з офіційними зверненнями до парламенту. Ці послання можуть мати ритуальний характер, а можуть пов'язуватися з якимись подіями в житті країни. За тією ж багатовіковою традицією глава держави акредитує своїх дипломатичних представників в іноземних державах, підписує й видає спеціальні вірчі грамоти. Він приймає іноземних представників, і вони вручають йому вірчі або відкличні грамоти. Іноземні послы вважаються" акредитованими в країні перебування при главі держави.

Питання для опрацювання:

1. Статус глави держави.
2. Обрання президентів.
3. Функції президентів.

☑ Ключові питання і терміни: глава держави, президент, вето, імпічмент

☑ Практичні завдання:

№1. Проаналізувавши положення Конституції випишіть вимоги до кандидата в Президенти кількох країн ЦСЄ.

№2. *Опишіть процедуру імпичменту президента у одній із країн ЦСЄ (країна на вибір).*

◆ Питання для самоконтролю:

1. Поняття, місце і роль глави держави у системі органів державної влади.
2. Юридична форма глави держави.
3. Президент: порядок обрання і заміщення, привілеї, відповідальність.
4. Допоміжні органи і установи при главі держави.
5. У чому полягає юридичний зміст поста глави держави?
6. Назвіть і охарактеризуйте повноваження глави держави.
7. Якими правами й привілеями володіє президент?
8. Які є підстави для припинення повноважень президента?
9. Як будуються відносини президента, вищого законодавчого органу й уряду залежно від виду республіки?
10. Як реалізується право вето президента?

📖 Література:

1. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Т.1-2. Общая часть. Рук. авт. кол. и отв. ред. Б.А.Страшун. – М. : Изд-во БЕК, 1996. – С.564–592.
2. Конституционное право зарубежных стран. Учебник для вузов. Под ред. чл. кор. РАН проф. М.В.Баглая, д.ю.н. проф. Ю.Л.Лейбо, д.ю.н. проф. Л.М.Энтина. – М. : Норма-ИНФРА, 1999. – С.210–234.
3. Осавелюк А.М. Вспомогательные государственные органы зарубежных стран: конституционно-правовой аспект. – М. : Юристъ, 1998. – С.85–99.
4. Сахаров Н.А. Институт президентства в современном мире. – М. : 1994.
5. Чудаков М.Ф. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Курс лекций. Минск : Харвест, 1998. – С.526–570.
6. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Підручник. К. : Арт Ек, Вища школа, 1997. – С.203–244.

7. Шаповал В.М. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. К. : Програма Л, 1995. – С.112–134.

Тема. Судова система та прокуратура в країнах ЦСЄ(4 год)

Методичні рекомендації: Системи загальних судових органів у зарубіжних країнах можуть відрізнятися залежно від форми державного устрою, тобто в унітарних та федеральних країнах вони можуть бути неоднаковими. Наявність єдиної судової системи характерна для унітарних держав. У федеративних державах може існувати як єдина система так і «подвійна», коли діють і федеральна система судових органів, і система судових органів суб'єктів федерації (хоча, по суті, останньою, кінцевою інстанцією - є вищий федеральний суд). Як правило, у більшості країн система загальних судів побудована за принципом ланковості (інстанційності): суд першої інстанції, апеляція, касація. Обсяг повноважень судів, що розглядають справи як перша, апеляційна, касаційна інстанції, здійснюють перегляд рішень нижчих судів, встановлюється поточним законодавством.

Структура судової влади окрім судів може охоплювати і деякі інші державні органи, установи і посадових осіб, які обслуговують судову владу. Одним із завдань цих органів є сприяння судовій владі. Це прокуратура, органи попереднього слідства, адвокати, нотаріуси, судові виконавці, судова поліція. Детально їх повноваження регулюються спеціальними законами і вивчаються іншими галузями права. Прокуратура - орган, функції якого полягають у кримінальному переслідуванні осіб, що скоїли злочини, у підтриманні публічного (державного) обвинувачення у суді (крім справ приватного обвинувачення), а також нерідко у нагляді за законністю попереднього розслідування злочинів і утримання осіб у місцях позбавлення волі. В процесі формування сучасних національних правових систем у зарубіжних країнах склалися різні моделі прокуратури. Особливості цих моделей характеризуються як статусом прокуратури — органа державної влади, так і змістом її функцій і повноважень. В країнах континентальної

правової родини наявність прокуратури є характерною рисою. У романських державах інститут прокуратури найчастіше називають «публічним міністерством». Разом з тим, існування інституту прокуратури або подібного органу державної влади практично у всіх країнах не дає однозначної відповіді про його місце в системі поділу влад. З аналізу конституцій та іншого законодавства країн видно, що прокуратура відноситься або до судової (Латвія, Литва, Молдова), або до виконавчої (Естонія) влади, або не входить до жодної гілки влади і має незалежний статус державного органу (інші країни). У багатьох західних державах континентальної правової системи прокуратура знаходиться мов посеред судової і виконавчої влади. Так, в Польщі прокурори входять до складу суддівського корпусу, утворюються при судах, однак є ієрархічно організованою системою, що функціонує під головуванням міністра юстиції, тобто підкоряється виконавчій владі.

Питання для опрацювання:

- 1.Формування судів.
- 2.Структура і функції судів.
- 3.Формування інституту прокуратури.
- 4.Структура і функції прокуратури.

☑ Ключові питання і терміни: суди, прокуратура, юстиція, Конституційний суд, Верховний суд

☑ Практичні завдання:

№1. Визначте склад, порядок формування та компетенцію Конституційного Суду однієї із країн ЦСЄ.

№2. Порівняйте повноваження органів прокуратури у країнах ЦСЄ.

◆ Питання для самоконтролю:

1. Поняття, соціальна функція і структура судової влади.
2. Статус суддів, прокурорів, слідчих.
3. Конституційно-правові принципи організації і діяльності судових систем. Системи судів загальної юрисдикції. Адміністративна юстиція.

4. Органи і установи, що сприяють судовій владі.

 Література:

1. Смирнов М.П. Зарубежная налоговая и криминальная полиция и их оперативно-розыскная деятельность. – М. : Изд-во МГУ, ЧеРо, 2000. – 584 с.
2. Чудаков М.Ф. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Курс лекций. – Минск : Харвест, 1998. – С.609–630.
3. Конституционное право зарубежных стран. Учебник для вузов. Под ред. чл. кор. РАН проф. М.В.Баглая, д.ю.н., проф. Ю.Л.Лейбо, д.ю.н., проф. Л.М.Энтина. – М. : Изд. группа Норма-ИНФРА, 1999. – С.328–352.
4. Конституционное правосудие в странах СНГ и Бельгии. Сб. нормативных актов. Под ред. М.А. Митюкова. – М. : Зерцало, 1998. – 800 с.
5. Судебные системы западных государств. – М. : Наука, 1991.
6. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Т.1-2. Общая часть. Рук. авт. кол. и отв. ред. Б.А.Страшун. – М. : Изд-во БЕК, 1996. – С. 610–652.

**Тема. Територіальне представництво і місцеве самоврядування у
країнах ЦСЄ**

(5 год)

Методичні рекомендації: У світі становлення системи місцевого самоврядування пов'язане із ростом адміністративної, фінансової та судової самостійності середньовічних міст від центральної адміністрації. Сьогодні в більшості демократичних держав питання управління місцевими справами вирішуються як органами центральної державної влади, так і представницькими органами населення на певній території. Терміни «місьцеве самоврядування» та «управління» схожі, але не однакові. *Місьцеве самоврядування* характеризується виборністю, його органи обираються безпосередньо громадянами та володіють певним комплексом повноважень та самостійністю. *Місьцеве управління* – це органи, які призначаються центральною владою.

Зарубіжні конституції як правило вміщують цілі розділи, глави, або ж окремі статті, присвячені місцевому самоврядуванню. Вони часто містять посилання до спеціальних законів, які регулюють ці питання. Тобто, в конституціях визначаються основні принципи та положення.

В деяких країнах застосовуються терміни «муніципалітет» та «муніципальний орган», який тотожний поняттю орган місцевого самоврядування. *Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року*, яка є обов'язковою для держав членів Ради Європи закріплює основні конституційні, законодавчі основи місцевого самоврядування. Під *місцевим самоврядуванням* розуміється право і реальна можливість органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину державних справ і управляти нею, діючи в рамках закону, під свою відповідальність та в інтересах населення. Це право здійснюється радами чи зборами, які складаються із членів, обраних шляхом вільного, таємного, рівноправного, прямого, всезагального голосування. Органи місцевого самоврядування в межах, визначених законом, володіють повною свободою дій для здійснення власних ініціатив з будь-якого питання, яке не виключене з їх компетенції і не віднесене до компетенції інших органів влади. Об'єм повноважень і спосіб передання цих повноважень місцевим органам в різних країнах є різним.

Питання для опрацювання:

1. Структура органів територіального представництва і місцевого самоврядування.
2. Функції органів територіального представництва і місцевого самоврядування.
3. Фінансування місцевого самоврядування.

☑ ***Ключові питання і терміни:*** міське самоврядування, міське управління, «муніципалітет», «муніципальний орган»

☑ ***Практичні завдання:***

№1. *Опишіть системи адміністративно-територіального поділу в країнах ЦСЄ.*

№2. *Порівняйте повноваження органів місцевого самоврядування у країнах ЦСЄ.*

◇ Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «місцеве самоврядування».
2. Проаналізуйте основні теорії місцевого самоврядування.
3. Назвіть основні системи (моделі) місцевого самоврядування.
4. У чому сутність романо-германської системи управління?
5. Назвіть відмітні риси іберійської системи управління.
6. Які особливості характеризують англо-саксонську систему управління?
7. Порядок формування органів місцевого самоврядування в країнах ЦСЄ.
8. Яка система і компетенція органів місцевого самоврядування в країнах ЦСЄ.
9. Матеріальна фінансова база органів місцевого самоврядування.
10. Перерахуйте й охарактеризуйте основні сфери діяльності органів місцевого самоврядування.
11. Як за кордоном здійснюється фінансування місцевих органів влади і самоврядування?
12. Назвіть і охарактеризуйте принципи місцевого самоврядування в демократичній державі.
13. Як в країнах ЦСЄ реалізується контроль над місцевими органами влади і самоврядування?

📖 **Література:**

1. Всесвітня декларація місцевого самоврядування. Прийнята на 27 Міжнародному конгресі 23-26 вересня 1985 р. в Ріо-де-Жанейро // Місцеве та регіональне самоврядування України. Вип.1-2(6-7) – К. : 1994. – С.165–169.
2. Государственное право буржуазных и развивающихся стран. Учебник. – М. : Юридическая литература, 1989. – С.335–377.

3. Європейська хартія про місцеве самоврядування // Віче. – 1993. – №6. – С.33–39.
4. Зіллер Жак. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. – К. : Основи, 1996. – С.144–184.
5. Кампо В.М. Місцеве самоврядування за рубежом // Політика і час. – 1993. №12. – С.63–67.
6. Конституционное право зарубежных стран. Учебник для вузов. Под ред. чл. кор. РАН проф. М.В.Баглая, д.ю.н., проф. Ю.Л.Лейбо, д.ю.н., проф. Л.М.Энтина. – М. : Изд. группа Норма-ИНФРА, 1999. – С.291–311.
7. Местное управление и самоуправление в России и за рубежом: Пробл.-темат. сб. – М. : ИНИОН, 2000. – 302 с.
8. Местные органы в политической системе капитализма. – М. : Наука, 1985. – 193 с.
9. Органи місцевого самоврядування і соціальна сфера в умовах ринку, моделі і організація територіального самоврядування у деяких країнах (Польща, Швейцарія, Франція, США). – К. : Ін-т ім. П.Орлика, 1997. – 44 с.
10. Ткачук А., Агранофф Р., Браун Т. Місцеве самоврядування: світовий та український досвід. – К. : Заповіт, 1997. – 186 с.
11. Чудаков М.Ф. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Курс лекций. – Минск: Харвест, 1998. – С.663–684.

Тема: Засоби масової інформації в державах ЦСЄ (6 год)

Методичні рекомендації: Передусім слід зазначити, що при вивченні цієї теми слід акцентувати увагу на основних напрямках здійснення інформаційної політики країн ЦСЄ щодо побудови інформаційного суспільства. Термін «інформаційне суспільство» широко вживається закордонними політичними діячами різного рівня. Саме з таким суспільством пов'язують майбутнє своїх країн більшість лідерів держав світу. Якщо цей процес розпочинався під керівництвом таких розвинених країн світу, як

США (передусім у вигляді формування національної інформаційної інфраструктури), країн Європейського Союзу (побудова інформаційного суспільства), Канади (побудова інформаційної магістралі) тощо, то наразі ми можемо спостерігати масове усвідомлення потреби у зазначених процесах. Перетворення, які відбуваються у сучасному світі, пов'язані передусім зі впровадженням інформаційних і комунікаційних технологій практично в усі сфери життя. Саме тому цей процес має контролюватися і спрямовуватися в інтересах усього суспільства. Зробити це може держава лише разом з усіма зацікавленими колами.

Питання для опрацювання:

1. Організація ЗМІ.
2. Функції ЗМІ.

☑ Ключові питання і терміни: ЗМІ, інформаційне суспільство, четверта влада

☑ Практичні завдання:

№1. Конституційно-правове регулювання засобів масової інформації у країнах (2 країни на вибір).

◆ Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте становлення і розвиток засобів масової інформацією країнах ЦСЄ.
2. Які аспекти розвитку ЗМІ в ХХ–ХХІ ст.?
3. Періодика країн ЦСЄ.
4. Назвіть сучасні ЗМІ в країнах ЦСЄ.
5. Визначте правовий статус ЗМІ.
6. Яка роль ЗМІ в політичному житті суспільства?
7. Назвіть основні напрямки діяльності ЗМІ як складової частини політичної системи суспільства.

📖 Література:

1. Беда П. Інтереси держави не заперечують свободи // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 10.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Калашникова Л.И. Пресса и проблемы культурного наследия // Вестник Московского университета. Сер. 10. – 1999. – №4.
4. Князева М.Л. «Черная культура» и светлый человек // Педагогика. – 2001. – №3. – С.97–101.
5. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
6. Лизанчук В. Завжди пам'ятай: ти – українець! – 2-ге доп. вид. – Львів: Мальва, 2001. – 680 с.
7. Лизанчук В.В. Радіожурналістика: засади функціонування. Підручник. – Львів : ПАІС, 2000. – 366с.
8. Москаленко А.З. Два кити: Журналістика як система засобів масової інформації. Журналістика перехідного періоду. – К. : Школяр, 1997. – 360 с.
9. Никитин Е.П. Духовный мир: органический космос или разбегающаяся вселенная? // Вопросы философии. – 1991. – № 8.
10. Новикова А. А. Медиаобразование в США : проблемы и тенденции // Педагогика. – 2000. – №3
11. Основи масово-інформаційної діяльності: Підручник // А.З.Москаленко, Л.В.Губерський, В.Ф.Іванов. – К., 1999. – 634 с.
12. Полуехтова И.А. Телевидение как механизм социального контроля // Вестник Московского университета. – Сер. 10. – 1998. – № 1.
13. Прохоров .П. Введение в теорию журналистики: Учебное пособие. – М. : Изд. РИП-холдинг, 2000. – 308 с.
14. Пугачев В.П. Политология. Справочник студента. – М. : Филологическое общество «Слово», 1999. – 576 с.
15. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию: Учебник для студентов высш. учеб. заведений. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Аспект Пресс, 1997. – 447 с.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

студентів денної форми навчання з курсу

«Політико-правові системи країн ЦСЄ»

Самостійна робота - основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Організована належним чином система самостійної роботи студентів допомагає зміцнити мотивації до навчання, самостійного пошуку знань, розширення культурного діапазону, закладає основу успішного навчання в атмосфері позитивних емоцій, сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, готує майбутніх фахівців до повноцінної участі в суспільному житті.

Мета – самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Практичні завдання самостійної роботи денної форми навчання з курсу «Політико-правові системи країн ЦСЄ» студентам необхідно виконувати письмово в зошиті.

Самостійна робота перевіряється на семінарських заняттях.

Тема 2 Політичні партії та партійні системи у країнах ЦСЄ та Тема 8 Засоби масової інформації в державах ЦСЄ не розглядаються на лекційних та семінарських заняттях, а опрацьовуються студентами самостійно після чого на останньому семінарському занятті перевіряється конспект із виконанням

усіх завдань до тем. Самостійна робота вищезазначених тем оцінюється 10 балами.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЦСЄ»

Варіант 1

1. Проаналізуйте партійну систему Республіки Польща.
2. Охарактеризуйте механізм формування та повноваження уряду в Естонській Республіці.
3. Розкрийте специфіку органів місцевого самоврядування в Словацькій Республіці.

Варіант 2

1. Проаналізуйте партійну систему Естонської Республіки.
2. Охарактеризуйте механізм формування та повноваження уряду в Чеській Республіці.
3. Розкрийте специфіку органів місцевого самоврядування в Республіці Польща.

Варіант 3

1. Проаналізуйте партійну систему Латвійської Республіки.
2. Охарактеризуйте механізм формування та повноваження уряду в Словацькій Республіці.
3. Розкрийте специфіку органів місцевого самоврядування в Чеській Республіці.

Варіант 4

1. Проаналізуйте партійну систему Литовської Республіки.
2. Охарактеризуйте механізм формування та повноваження уряду в Словацькій Республіці.
3. Розкрийте специфіку органів місцевого самоврядування в Республіці Польща.

Варіант 5

1. Проаналізуйте партійну систему Республіки Білорусь
2. Охарактеризуйте механізм формування та повноваження уряду в Литовській Республіці.
3. Розкрийте специфіку органів місцевого самоврядування в Республіці Польща.

Варіант 6

1. Проаналізуйте партійну систему Чеської Республіки.
2. Охарактеризуйте механізм формування та повноваження уряду в Латвійській Республіці.
3. Розкрийте специфіку органів місцевого самоврядування в Естонській Республіці.

Варіант 7

1. Проаналізуйте партійну систему Словачької Республіки.
2. Охарактеризуйте механізм формування та повноваження уряду в Республіці Польща.
3. Розкрийте специфіку органів місцевого самоврядування в Литовській Республіці.

Варіант 8

1. Проаналізуйте партійну систему Угорщини.
2. Охарактеризуйте статус глави держави в Словачькій Республіці.
3. Розкрийте специфіку органів місцевого самоврядування в Латвійській Республіці.

Варіант 9

1. Проаналізуйте партійну систему Румунії.
2. Охарактеризуйте статус глави держави в Естонській Республіці.
3. Розкрийте особливості судової влади в Угорщині.

Варіант 10

1. Проаналізуйте партійну систему Республіки Молдова.
2. Охарактеризуйте статус глави держави в Литовській Республіці.
3. Розкрийте особливості судової влади Чеської Республіки.

Варіант 11

1. Проаналізуйте партійну систему Республіки Словенія.
2. Охарактеризуйте статус глави держави в Латвійській Республіці.
3. Розкрийте особливості судової влади Угорщини.

Варіант 12

1. Проаналізуйте партійну систему Республіки Хорватія.
2. Охарактеризуйте статус глави держави в Республіці Польща.
3. Розкрийте особливості судової влади Естонської Республіки.

Варіант 13

1. Проаналізуйте партійну систему України.
2. Охарактеризуйте статус глави держави в Угорщині.
3. Розкрийте особливості судової влади Литовської Республіки.

Варіант 14

1. Проаналізуйте партійну систему Республіки Польща.
2. Охарактеризуйте структуру та повноваження парламенту Естонської Республіки.
3. Розкрийте особливості судової влади Чеської Республіки.

Варіант 15

1. Проаналізуйте партійну систему Естонської Республіки.
2. Охарактеризуйте структуру та повноваження парламенту Словачької Республіки.

3. Розкрийте особливості судової влади України.

Варіант 16

1. Проаналізуйте партійну систему Латвійської Республіки.
2. Охарактеризуйте структуру та повноваження парламенту Чеської Республіки.
3. Розкрийте особливості судової влади Республіки Польща.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ СИСТЕМИ КРАЇН ЦСЄ

За порушення Конституційних законів чи вчинення злочину Президент РП може бути притягнений до відповідальності тільки перед:

- A. Конституційним Судом
- B. Національними Зборами
- C. Всепольською судовою радою
- D. Державним Трибуналом

Президентом РП може бути обраний громадянин Польщі.....

- A. якому на день виборів виповнилося 40 років. Кандидатура повинна бути підтримана не менше 300 000 громадян.
- B. якому на день виборів виповнилося 35 років. Кандидатура повинна бути підтримана не менше 200 000 громадян.
- C. якому на день виборів виповнилося 35 років. Кандидатура повинна бути підтримана не менше 100 000 громадян.
- D. якому на день виборів виповнилося 30 років. Кандидатура повинна бути підтримана не менше 250 000 громадян.

Президент Чехії обирається:

- A. Населенням. Термін повноважень 5 р.
- B. Парламентом. Термін повноважень 5 р.
- C. Населенням. Термін повноважень 4 р.
- D. Парламентом. Термін повноважень 4 р.

Президент Угорщини обирається:

- A. Населенням. Термін повноважень 5 р.
- B. Парламентом. Термін повноважень 5 р.
- C. Населенням. Термін повноважень 4 р.
- D. Парламентом. Термін повноважень 4 р.

Повноваження президента Угорщини припиняються, якщо він не в змозі виконувати свої повноваження більше ніж:

- A. 30 днів
- B. 45 днів
- C. 60 днів
- D. 90 днів
- E. 120 днів

Щоб ініціювати процедуру імпічменту президента Угорщини, потрібно:

- A. більшість двох третин голосів членів Конституційного Суду.
- B. більшість двох третин голосів членів парламенту.
- C. більшість голосів членів парламенту.
- D. абсолютну більшість голосів членів уряду.

Пропозиції щодо кандидатури Президента Словацької Республіки вносять:

- A. не менше 15 депутатів Національної Ради Словацької Республіки або громадяни, що володіють правом обирати депутатів Національної Ради Словацької Республіки на основі петиції, підписаної не менш ніж 15 000 громадян.
- B. не менше 35 депутатів Національної Ради Словацької Республіки
- C. громадяни, що володіють правом обирати депутатів Національної Ради Словацької Республіки на основі петиції, підписаної не менш ніж 35 000 громадян.
- D. не менше 30 депутатів Національної Ради Словацької Республіки або громадяни, що володіють правом обирати депутатів Національної Ради Словацької Республіки на основі петиції, підписаної не менш ніж 15 000 громадян.

Президентом Словацької Республіки може бути обраний будь який громадянин СР, який має право голосу і який досяг:

- A. 30 р.
- B. 35 р.
- C. 40 р.
- D. 45 р.

Місцеві Ради депутатів у Білорусії обираються громадянами відповідних адміністративно-територіальних одиниць строком на:

- A. чотири роки
- B. п'ять років
- C. шість років
- D. сім років

Основною одиницею місцевого самоврядування в Польщі є:

- A. повіт
- B. воєводство
- C. гміна
- D. сеймик

Вибори до сеймиків воєводств у Польщі проходять за .....виборчою системою

- A. змішаною
- B. пропорційною
- C. мажоритарною

Газети «Ехо дня» та «Ілюстрований експрес» є щоденними регіональними газетами

- A. Угорщини
- B. Словаччини
- C. Чехії
- D. Польщі

У якій країні у травні 2012 р. були внесені зміни у закон про ЗМІ, які стосувалися, насамперед захисту джерел інформації та пом'якшували умови, при яких журналісти зобов'язані розкривати ці джерела:

- A. Угорщині
- B. Словаччині
- C. Чехії
- D. Польщі

В якій із країн журнали Тиждень є найбільш впливовими громадсько-політичними виданнями:

- A. Угорщині
- B. Словаччині
- C. Чехії
- D. Польщі

Найпопулярнішими таблоїдами Польщі є:

- A. Bild i Ekstra Bladet
- B. The Sun i Daily Mirror
- C. Fakt i Super Express

D. Volksblad i The Daily Sun

Радіостанції Словаччини: Радіо Регіна, Радіо Девін, Радіо «ФМ», Радіо Патрія, Радіо Класіка, Радіо Літера, Радіо Юніор є:

- A. Державними радіостанціями
- B. Колективними радіостанціями
- C. Приватними радіостанціями
- D. Комунальними радіостанціями